

ЭМІГРАНЦКАЯ ГАЗЕТА «РАЊІЦА» ЯК КРЫЊІЦА ПА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ

The article dwells upon the history of creation and activities of the Byelorussian newspaper «Ranitsa».

Пачатак Другой сусветнай вайны, а пасля яе разгортванне, у выніку чаго Беларусь стала арэнай жорсткіх баёў і працяглай акупацыі, абумовілі масавую хвалю ўнутранай і знешняй міграцыі, вымушанае папаўненне дыяспары.

Вайна прывяла да знішчэння масавага эмігранцкага друку, бо любы друкаваны орган мог існаваць толькі пры афіцыйным дазволе Рэйха. Такім чынам, у складанай палітычнай і ідэйнай абстаноўцы быў пакладзены пачатак беларускамоўнай перыёдыкі, якая выдавалася пад кантролем нямецкіх улад. У 1941–1945 гг. у 20 гарадах Беларусі, Германіі, Польшчы, Літвы пачалося выданне 27 газет, 14 часопісаў, 4 зборнікаў нарматыўных і метадычных матэрыялаў, 3 штогадовых выданняў (календары і інш.), 2 інфармацыйных бюлетэняў на беларускай мове [1].

Найбольш цікавым беларускім выданнем на эміграцыі стала газета «Раніца». Вострая патрэба беларускай газеты ў Германіі ўзнікла ўвосень 1939 г., калі ў нямецкіх лагерах сярод ваеннапалонных войска польскага апынулася 70 тыс. беларусаў. Першы нумар «Раніцы» з'явіўся ў снежні 1939 г.

Трэба адзначыць, што прозвішча адказнага рэдактара не заўсёды, а асабліва ў першыя месяцы выхаду, паказвала фактычнага рэдактара. Увесну 1940 г. «Раніца» падпісвалася колькімі рознымі прозвішчамі, хаця асобы гэтыя працавалі ў газеце толькі адміністрацыйна і не мелі дачынення да яе зместу [2]. Ініцыятыва выдання газеты сыходзіла ад нямецкага вайсковага міністэрства, у распараджэнні якога знаходзіліся лагеры палонных. З беларускага боку да з'яўлення тыднёвіка «Раніца» спрычыніліся Анатоль Шкутка і Фабіян Акінчыц.

У 1939–1940 гг. газета выдавалася за сродкі нямецкага вайсковага міністэрства і рассылалася беларускім палонным у лагеры бясплатна. З моманту звальнення палонных на вольных работнікаў яны атрымлівалі газету ўжо шляхам выпіскі. Недзе пад канец 1942 г. ці на пачатку 1943 г. грашовы бок узяло Міністэрства акупаваных усходніх тэрыторый (Ostministerium), хаця фактычна і надалей яна ўтрымлівалася з прыбытку ад падпіскі да сярэдзіны 1943 г. [3].

Тыднёвік «Раніца» на пачатку 1943 г. меў дастаткова вялікі наклад – каля 12 тыс. асобнікаў. Газета разыходзілася па ўсёй Германіі і далучаных да яе тэрыторыях. Некаторыя асобнікі з цяжкасцю даходзілі да Беларусі. Аднак трэба адзначыць, што наклад і перыядычнасць надта вагаліся. «Раніца» лічыцца тыднёвікам, але здаралася так, што выходзіла яна 1 раз на месяц. Усяго з 1939 па 1945 г. выйшла 233 нумары [4]. Газета друкавалася на беларускай, часам нямецкай мове, кірыліцай і лацінкай, у выданні былі размешчаны шматлікія ілюстрацыі і нават карыкатуры.

Па першых старонках газеты можна вылучыць функцыю і значэнне «Раніцы», як і іншых акупацыйных выданняў, для нямецкіх улад. Галоўная задача ваеннай перыёдыкі – гэта прапаганда. На пачатку Другой сусветнай вайны шматлікія палітыкі і ваенныя тэарэтыкі выказвалі думку, што прапаганда будзе адыгрываць вядучую ролю ў гэтым агульнаеўрапейскім канфлікце. Нямецкая адміністрацыя і спецслужбы вельмі ўважліва сачылі за тым, каб прэса будавала і падтрымлівала ў вачах насельніцтва іх станоўчы імідж.

Перыядычныя выданні, якія кантраляваліся ваеннымі ўладамі, не ведалі праблем з паперай, тэхнічнымі сродкамі і г. д. Нягледзячы на ўзрастаючую нестабільнасць сітуацыі ў 1943–1944 гг., павялічвалася колькасць выданняў, узрасталі іх тыражы, з'яўлялася новая

форма працы. Паляпшалася афармленне газет і часопісаў, якасць ілюстрацый, якія далёка не заўсёды неслі ідэйную нагрузку.

З пачаткам вайны «Раніца» стала друкаваць матэрыялы пра ваенныя дзеянні нямецкай арміі, «яе пераможнае шэсце» па Еўропе. Аднак у аглядах нельга знайсці дакладную статыстыку людскіх страт, што, безумоўна, паляпшала і ідэалізавала карціну баявых дзеянняў.

Таксама газета даволі шмат распавядала пра адмоўныя бакі савецкага ладу, спасылаючыся на ўспаміны былых вязняў, націскала на нацыянальную ідэю і прымушала ўсвядоміць чытачоў, што існуе другое жыццё акрамя савецкага «раю».

Апрача ідэалагічных аспектаў, мела газета і даволі цікавыя артыкулы пра Беларусь, яе гарады, становішча і меркаванні пра будучыню. «Раніца» шмат пісала пра гісторыю краю, былі тут грунтоўныя беларускія рубрыкі «Беларуская хроніка» і «Пазнайма свае месцы». На старонках выдання можна знайсці нават даследаванні па гісторыі Беларусі, а ў 45 нумары ад 14 лістапада 1943 г. з'явілася «Гісторыя Беларусі ў расказах В. Будзіловіча». Артыкул на некалькі старонак быў падрыхтаваны аўтарам як канспект для выкладчыкаў па гісторыі Беларусі, у прадмове пісалася: «Ідучы насустраць піянерам нашага адраджэння – беларускаму настаўніцтву, мы здэцыдавалі зьвярнуцца да ведамых нам беларускіх педагогаў-гісторыкаў, і на гэта атрымалі ад спадара Васіля Будзіловіча апрацаванне нашай гісторыі, якое бязсумліўна будзе з вялікай карысцю служыць узгадаванню нашай моладзі» [5].

«Раніца» распавядала беларусам пра нацыянальную літаратуру, друкаваліся біяграфіі і творы розных паэтаў і пісьменнікаў, такіх, як Ю. Віцьбіч, А. Гарун, Л. Геніюш, Н. Арсеньева і г. д. У адным з нумароў [6] змешчаны цікавы артыкул Ул. Клішэвіча «Успаміны праф. Адамава аб М. Багдановічу», у якім аўтар распавядаў пра Багдановіча: «Тады ён заўсёды скромна адказваў: «Што мае вершы, хіба я так магу напісаць, як Купала?»

Менавіта на старонках «Раніцы» з'яўляліся матэрыялы пра новыя кнігі беларускіх эмігрантаў. Першая рэцэнзія на зборнік «Мае песьні» Алеся Салаўя была змешчана ў № 7 ад 10 верасня 1944 г. Артыкул пад назвай «Песьні радасці й мукі» пачынаўся словамі: «З самага полымя вайны ўдалося выхапіць зборнік вершаў нашага маладога паэта Алеся Салаўя «Мае песьні». Аўтарам рэцэнзіі быў Хведар Ільшэвіч, які схаваў сваё аўтарства пад іншымі ініцыяламі «Ю. М.» [7].

Газета даволі часта рабіла агляд беларускай прэсы без асаблівых каментарыяў, тлумачыла чытачам сваю пазіцыю па некаторых пытаннях, апісвала стан беларускай перыёдыкі. У артыкуле «Кірыліца і лацінка» ідзе аповед, што «Раніца» павінна частку сваіх матэрыялаў друкаваць кірыліцай, а частку – лацінкай, бо не ўсе беларусы вучыліся ў беларускіх школах, а некаторыя скончылі рускія ды польскія: «З 9 выходзячых цяпер беларускіх газет 6 друкуецца вылучна лацінкай. «Раніца» займае між імі сярэдняе палажэнне, ужываючы два шрыфта адначасна» [8].

Недзе ў пачатку 1943 г., па меркаванні А. Вініцкага [9], з'явілася іншая беларуская эмігранцкая газета ў Берліне «Беларускі работнік». С. Жумар у сваёй працы [10] лічыць, што выданне пачалося з 1942 г. Гэта быў адмысловы тыднёвік для новапрывезеных у Германію беларускіх працоўных, гэтак званых «остарбайтэраў». Выданне «Беларускі работнік» мела кампеляцыйны характар, бо некаторыя артыкулы ці рубрыкі газеты былі перадрукамі з «Раніцы».

Такім чынам, нягледзячы на палітычны напрамак, беларускую эмігранцкую перыёдыку ваеннага часу можна разглядаць як гістарычную крыніцу і дакладна вывучыць і сістэматызаваць яе. Газета «Раніца» адыграла важную ролю ў ваенны час, бо для шматлікіх беларусаў, якія знаходзіліся ў Германіі ў якасці остарбайтэраў ці проста эмігрантаў, была адзіным носьбітам інфармацыі пра Бацькаўшчыну.

ЛІТАРАТУРА

1. Жумарь С. Оккупационная периодическая печать на территории Беларуси в годы Великой Отечественной войны. Мн., 1996. С. 43.
2. Вініцкі А. Матар'ялы да гісторыі беларускай эміграцыі ў Нямеччыне у 1939–51 гадох. Мн., 1994. С. 12.
3. Там жа.
4. Скобла М. Чайка з лётам арліным // Л. Геніюш. Выбраныя творы. Мн., 2000. С. 10.
5. Раніца. 1943. № 45.
6. Раніца. 1944. № 4.
7. Салавей А. Нятрuskная краса: Зборнік твораў. Нью-Ёрк – Мэльбурн, 1982. С. 309.
8. Раніца. 1944. № 27.
9. Вініцкі А. Матар'ялы да гісторыі беларускай эміграцыі ў Нямеччыне у 1939–51 гадох. Мн., 1994. С. 12.
10. Жумарь С. Оккупационная периодическая печать на территории Беларуси в годы Великой Отечественной войны. Мн., 1996. С. 43.